

Genmäle till genmälet

Av överläkare *Hans Hartelius*, Kristianstad

Redaktionen för Socialmedicinsk tidskrift har berett mig tillfälle att taga del av landssekreterare Erik Axelssons genmäle. Av detta kan jag utläsa att landssekreteraren blivit irriterad. I min tidigare artikel fanns emellertid ingenting, som riktade sig mot hr landssekreterarens person och han omnämndes inte ens liksom ej heller någon annan person utom statsrådet Zetterberg. Ange- lägen om att ge den senare full rättvisa för det ärliga uppsåtet med att tillsätta utredningen, in- ledde jag min artikel med en rad ordagranna ci- tat från hr statsrådet. Det vill nu synas som hr landssekreterarens skrivelse här också innebar en klar kritik av hr statsrådet, varför jag person- ligen känner mig i någon mån skyddad av dennes kompetens. Frågan är emellertid så pass allvarlig och angelägen att den inte bör få fastna i person- argument och i fortsättningen avser jag att för- söka undvika varje form av dispyt. Då en ovän- lighet lättast balanseras med en artighet är det mig angeläget att för denna tidnings läsekrets få framhålla att landssekreteraren är, åtminstone i initierade kretsar, riksbekant för sitt nit, när det gäller att återföra unga flickor till ett sedligt liv.

Sedan jag således konstaterat att landssekrete- raren blivit irriterad, en irritation som jag vid det här laget hoppas har hunnit gå över, måste jag emellertid konstatera att det föreligger en be- tydande skiljaktighet i själva grundsynen på pro- blemen. Det ideella innehållet i begreppet "sä- kerhet vid administrativt frihetsberövande" synes mig vara att den enskildes rätt icke kränkes och det är i samma anda som europakonventionen kommit till och det är även samma anda som talar ur vårt rikets grundlagar. För mig är detta innehåll det centrala, men den formella sidan ändå ingalunda oviktig. Vidare blir inte bety- delsen av ämnet mindre, därför att det rör sig om en ung person utan snarare större. I princip är vidare min inställning den att det lyckligaste

vore om all vård och behandling kunde ske på frivillig väg utan användande av tvång. På men- talsjukvårdens område är vi redan ett litet stycke på väg i vårt land, men vi kan peka på att man utomlands har kommit längre t. ex. i England och Holland. Men i de fall, där man inte når fram med frivilliga åtgärder utan måste gripa till tvång, bör naturligtvis premisserna för ett tvångs- ingripande prövas mycket noggrant. I själva ver- ket finns det väl knappast någon prövning, som ur allmän rättssäkerhetssynpunkt är av större be- tydelse. Jag noterar vidare att landssekreteraren konstaterar att det föreligger missförhållanden när det gäller barn och ungdoms omhändertag- ande, fast landssekreteraren vill mena att orsa- kerna därtill ligger på ett helt annat plan, nämli- gen bestämmas av bristande resurser hos polis, barnavårdsnämnder m. m. Även jag har noterat detta och i min artikel uppehållit mig vid poli- sens roll, åklagarmyndigheten, barnavårdsnäm- derna och väntetidernas betydelse, för att plocka fram några av underrubrikerna. Men jag frågar mig om det inte är att underskatta betydelse av ett vettigt uppbyggt rättstillämpningssystem, om man säger att det uteslutande är brist på resur- ser, som betingar nuvarande missförhållanden. Det förvånar kanske litet att en juridiskt sakkun- nig person underskattar värdet av en effektiv och precisionsbetonad rättsprocedur.

Själv har jag velat framhålla, att i det nuva- rande systemet föreligger de allvarligaste bris- terna inom barn- och ungdomsvårdsområdet inom första instans. Sedan min artikel gick i tryck, vilket skedde för rätt länge sedan, har re- dan en del remissyttranden från sakkunniga in- stanser refererats i pressen och flera av dem har understrukit samma synpunkt; jag tror att deras kompetens icke vill ifrågasättas av hr landssek- reteraren. En rad i hr landssekreterarens inlägg bör emellertid här citeras "helt allmänt torde

kunna sägas att den enskilde icke är betjänt av att ett ingripande uppskjutes om vården sedan måste ges en hårdare karaktär eller längre varaktighet". Undertecknad har minsann inte varit den, som ropat på hårdare åtgärder men väl snabbare och effektivare i mitt tidigare skriftställarskap i dessa ärenden och även i min senaste artikel har jag understrukt skadeverkningarna av de långa väntetiderna. Dessa har också observerats, när det gäller barnavårdsnämndernas handläggning av sina ärenden. I Stockholm har man kritiserat att barnavårdsnämnden inte kunnat expediera en så litet arbetsinsatskrävande åtgärd som meddelande om åtalseftergiftens innebörd förrän efter månader.

Icke obekant med de partipolitiska motsättningarna inom detta område har jag försökt att leta mig fram efter linjer, som kunde accepteras s. a. s. av båda sidor. Ingen vettig människa kan förstå att det ur partipolitisk synpunkt skulle vara väsentligt att motverka en decentralisering av barnavårdsnämnderna i våra storstäder och uppdelning på flera lokalt arbetande enheter. Själv vill jag inte binda mig för en helt strikt uppbyggd domstolsartad institution, men finner det ytterst angeläget att de höga principer, som statsrådet meddelade i utredningsuppdraget, förs ut på fältet i en smidig praxis. Detta måste rimligen innebära att de olika organ, som nu är inkopplade på tillrättaförandet av brottsliga ungdomar får ett forum att mötas på och att dit införes både den unge och i görligaste mån hans föräldrar. Jag är övertygad om att ett muntligt förfarande inför ett sådant forum skulle vara utomordentligt betydelsefullt för att hos de unga undanröja en rad missförstånd och dessutom pedagogiskt inskräpa hur ett rättssamhälle fungerar eller åtminstone borde fungera. Personligen är jag också övertygad om att verkligt sakkunnigt folk från olika områden där skulle kunna göra en väsentlig insats och framför allt att *juridisk* sakkunskap icke borde saknas. Med direkt kännedom om hur det försiggår ute på fältet för närvarande måste jag konstatera, att vi ligger klart efter i utvecklingen på detta område och såvitt jag förstår kommer det inom den närmaste fram-

tiden inte att inträffa något som förbättrar förhållandena. Det är besvikelse, som talar ur min artikel och det kommer nog att visa sig att remissvaren också kommer att innehålla sådant.

När det däremot gäller länsstyrelseplanet, alltså andra instans, har jag inte uttalat någon kritik utan tvärtom framhållit "ingen människa tror väl att det hittills i våra länsstyrelser gjorts några nämnvärda misstag i fråga om fastställande av skyddsuppfostran i de rätt få fall, som hänskjutits till andra instans". "Det reformförslag som betänkandet kommer med nu är en förstärkning av andra instans, kanske i och för sig av ett visst värde, men utredningen sticker totalt huvudet i busken, när det gäller bristerna i fråga om första instans. Därav beklämningen hos den kritiske läsaren". För att den icke initierade läsaren av detta inlägg skall förstå virrigheten i nuvarande förhållanden bör framhållas att barnavårdsnämnd är första instans (ev. dess ordförande), när det gäller att besluta att en ung person skall berövas friheten, medan nykterhetsnämnden inte kan fatta sådant beslut, när det gäller en vuxen, utan måste hänskjuta frågan till länsstyrelsen (senare ev. socialdomstol), vilken således är första instans för vuxna men andra instans för barn.

Hr landssekreteraren tar också upp min kritik av att läkarutlåtanden m. m. när det gäller barnavårdsfallen är månader gamla, när en elev intages på ungdomsvårdsskola, medan vårdattesten för intagning på mentalsjukhus icke får vara mer än en månad gammal. Och väl i regel sällan är över veckan gamla. Landssekreterarens påståen- de att vårdattesten är den enda grunden för frihetsberövande, när det gäller sinnessjukdom, är ju direkt felaktig och bör inte stå oemotsagd. Har landssekreteraren inte läst sinnessjuklagen? Likaså är landssekreterarens framställning att läkareintyget för intagning å ungdomsvårdsskola endast är en del av utredningsmaterialet felaktigt eftersom intagningen icke kommer till stånd om läkaren inte styrkt behovet. Det är alltså ett mycket stort ansvar, som har lagts i läkarnas händer. Vidare framhåller landssekreteraren "jag är förvånad att en intygsgivare själv anser sina prognoser så pass osäkra att de redan efter en eller

annan månad skulle vara inaktuella". Den insinuationen gick inte in. Det är nog knappast någon läkare i dag, som skulle vilja föreslå att vårdattesternas giltighetstid ökades. Vi vet också väl med oss att "prognosen är vanskelig att ställa" för att citera den gamle Hippokrates. Just i ungdomsåren kan situationerna snabbt förändras. Om detta har bl. a. ungdomssocialläkaren i Stockholm, dr Takman, skrivit. Detta i sin tur skulle vara värt en mycket utförlig behandling. I själva verket går det ofta så till, att man med ljus och lykta söker efter alternativ till placering på ungdomsvårdsskola, innan man avger sitt utlåtande, men ofta är man pressad av den korta tiden eller andra yttre omständigheter t. ex. domstolarnas häkningsshot. Landssekreteraren är förhoppningsvis inte obekant med att underrätterna i storstäderna hotar med ovillkorligt fängelsestraff just för att få fram en omedelbar uvskoleplacering. Här är det inte tal om en konstruktiv samverkan utan om en dragkamp, som närmast är generande för vårt rättssamhälle. Man kan vidare konstatera, vilket är icke mindre ominöst ur rättssäkerhetssynpunkt, att tillgången på platser på ungdomsvårdsskola återverkar på intagningsbesluten. Man har blivit något mera återhållsam med åtalseftergifterna (på centrala direktiv), sedan antalet platser på ungdomsvårdsskolorna ökat. Jag tror att hr landssekreteraren måste medge att detta betyder en förändring av rättspraxis på området, en fluktuation, och när denna sker över en mycket snabb tidrymd inger den i och för sig icke förtroende. Väntetiderna för intagning på ungdomsvårdsskolorna borde väl rimligen inte få återverka på de principiella besluten.

Men för att återgå till läkarutlåtandenas betydelse, vill jag med några siffror understryka hur allvarligt läget är.

En utredning från Ryagårdens ungdomsvårdsskola visar att av de flickor, som kommit direkt till Ryagården, endast 46 % har väntetid under 3 månader från barnavårdsnämndens beslut om intagning till verkställigheten därav, och när det gäller tiden från läkarutlåtandets avgivande till intagning utgör den i 51 % av fallen mer än 3 månader. Den längsta mellantiden för en flicka

är 784 dagar utan att ny läkarundersökning skett. Det är barnavårdsnämnden i Storstad, som har haft hand om henne. Hur skötsamheten under mellantiden har varit med hänsyn till kriminalitet får man ingen uppgift om i 29 fall av 35 undersökta flickor, som kommit direkt till Ryagården. När det gäller uppgifter om arbete, saknas sådana i 27 fall av 35, och när det gäller uppgifter om alkoholism och narkotika i 30 fall av 35. Och när det gäller uppgifter om prostitution och sexuell lösaktighet finns ingen uppgift i 33 fall av 35. Dessa siffror talar för sig själva och visar att barnavårdsnämnderna i regel icke rapporterar någonting om flickans tillstånd under mellantiden från det ansökan ingivits och undersökningar gjorts till dess att flickan tagits in på Ryagården. Vid efterforskningar visar det sig ofta att barnavårdsnämnderna ej vet något besked alls.

Hr landssekreteraren tillåter sig en gliring av följande lydelse: "Den första förutsättningen för att man verkligen skall kunna kritisera en sak är ju att man vet vad man talar om. Med den enskildes rättssäkerhet förstår man att ingripandet i den enskildes frihet ej sker annat än i överensstämmelse med gällande rättsregler och att dessa regler i möjligaste mån tillämpas *likformigt utan avseende på person eller lokala förhållanden* eller brukas i ovidkommande syften. Hartelius rättssäkerhetsbegrepp tycks däremot vara rätt så dimmigt". Ja, jag försöker så gott det går hänga med i svängarna mellan rättslig påföljd och rätt vård. Om nu hr landssekreteraren menar att jag inte vet vad jag talar om eller att jag inte har rätt rättssäkerhetsbegrepp, så måste han väl ändå medge att dessa fakta i och för sig är skrämmande. Det skulle i detta sammanhang vara intressant att få veta vad JO har för uppfattning om saken, sedan en statlig officiell utredning om rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden inte brytt sig om att taga reda på dessa fakta. Och utan att komma med några infama påståenden vill jag tillsamt fråga landssekreteraren, om han i detta sammanhang vet vad han talar om.

Och nu skall jag försöka följa tråden "rätt

vård” respektive ”styrkt vårdbehov”, som indikation för frihetsberövandet. Den nya barnavårdslagen överlämnar vårdnaden av unga alkoholmissbrukare i första hand till barnavårdsnämnderna. Redan nu är det så att 50 % av de flickor, som intages på Ryagården (mitt eget nuvarande erfarenhetsområde) enligt barnavårdsnämndens uppfattning har alkohol- och narkotikamissbruk som viktigaste intagningsindikation. Men om en person inte missbrukat alkohol i 3 månaders tid torde behovet av intagning på ungdomsvårdsskola ha reducerats avsevärt. När det gäller vuxna alkoholister har man ett mycket värdefullt instrument i ”villkorligt anstånd med resolutions verkställighet”. Det har utnyttjats med gott resultat av nykterhetsnämnderna, som tydligen följer upp sina alkoholmissbrukare bättre. Här finns således ytterligare en uppgift att skapa fram en lämplig och säker rättstillämpning.

Med detta inlägg har jag velat framhålla att det för närvarande inte står väl till med allt i fråga om rättssäkerhet i första instans på barnavårdsområdet. Och för den, som dagligen umgåtts och fortfarande ofta umgås med dessa ungdomar känns det som ett behov att angripa problemet konstruktivt. När detta behov frustrerats så som skett i denna utredning ger det upphov till en besvikelse. Det är hela saken. Själv har jag inga positioner att försvara, men vet väl med mig att när man går som ombud för samhällets olycksbarn så får man vara beredd på örfilar från myndigheternas håll. Det liksom hör till spelets regler, varför hr landssekreterarens angrepp nästan känns som en västanfläkt. Med dessa vänliga ord vill jag bildligen skaka hand med landssekreteraren och önska honom lycka till ute i hans uppgifter på fältet.

STERILISERINGSAPPARATER

för el- och ångdrift

KVALITET — DRIFTSÄKERHET

Instrumentautoklav typ 1A för snabbsterilisering vid 140°C av instrument och mindre textilier, försedd med automatik för ångsterilisering, torkning och kylning. Oberoende av vattentrycket.

Standarddimensioner inv. Ø 300 x 600 mm. Kan även levereras med dimensioner inv. Ø 375 x 600 mm. Denna storlek tillverkas också som disk- och steriliseringsautoklav.

GETINGE MEKANISKA VERKSTADS AB

Getinge. Tel. Halmstad 035/544 20

Försäljningskontor i Stockholm, Göteborg, Malmö.

